

УДК 342.733

Тетяна Мотуз

ORCID iD 0000-0001-9339-5985

Кандидат педагогічних наук, доцент,
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради,
вул. Володимира Антоновича, 70, 49006 Дніпро, Україна,
tetmotuz@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА АКАДЕМІЧНУ СВОБОДУ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано феномен академічної свободи вчителя в контексті демократизації освітнього процесу. Доведено, що академічна свобода вчителя закладу загальної середньої є базовим принципом сучасної освітньої реформи в Україні. Академічна свобода вчителя передбачає свободу та незалежність у питаннях викладання, проведення наукових досліджень, навчання (підвищення кваліфікації).

Обґрунтовано, що активізація впровадження принципів академічної свободи до практики роботи вчителя пов'язана з процесами де бюрократизації вітчизняної освіти (2014 рік – донині), а також з упровадженням Концепції «Нова українська школа» (2016 рік). Серед ключових складових Нової української школи – мотивований учитель, який «має свободу творчості та професійно розвивається». Концепція також підкреслює взаємозв'язок академічної свободи вчителя з реальною автономією закладу освіти та децентралізацією управління, і Нова українська школа може бути успішною при ефективному поєднанні цих двох компонентів. Свобода творчості визнається необхідною умовою професійного розвитку педагога, а також характеристикою сучасного вчителя. Важливим напрямом державної політики щодо забезпечення свободи професійної діяльності вчителя, демократизації управління освітнім процесом став процес де бюрократизації, що розпочався у 2014 році і передбачав вивільнення педагогічних працівників від надання звітності, не передбаченої законодавством, а також можливість самостійно обирати інформаційні ресурси, матеріали, форми і методи викладання. У здійсненні права вчителя на академічну свободу можливий конфлікт інтересів, що виникає між окремим викладачем та загальним персоналом закладу освіти, права якого здійснюються через орган самоврядування – педагогічну раду. Розв'язання конфлікту між правом закладу освіти на автономію та правом викладача на академічну свободу залежить від соціально-політичних, економічних факторів, але, як правило, переважає колективний інтерес.

Ключові слова: академічна свобода; демократизація; де бюрократизація; освітній процес; підвищення кваліфікації.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.2.9>

Вступ. Інтеграція України до європейського освітнього простору вимагає змін усіх складників освіти, зокрема повної загальної середньої: забезпечення гнучкості і відкритості освітніх програм, застосування компетентного і діяльнісного підходів, орієнтацію на ключові демократичні цінності тощо. Реалізація зазначених умов вимагає нових підходів до професійної діяльності вчителя як суб'єкта освітнього процесу. Вчитель нової школи має забезпечити формування цілісної особистості дитини, застосовувати в освітньому процесі сучасні технології та новітні практики, здійснювати допомогу та супровід учнів, – ці та багато інших викликів поставило сьогодні суспільство перед вчительською спільнотою. Для ефективного провадження освітньої діяльності в умовах реформування системи загальної середньої освіти важливого значення набуває право вчителя на академічну свободу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє той факт, що наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних вчених у напрямі академічної свободи зосереджені переважно на питанні академічної свободи науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

У контексті правових наук питання академічної свободи висвітлено в працях Е. Барендт, Д. Герцюка, Н. Маслової, С. Посканзер та ін. Педагогічний напрям вивчення академічних свобод у закладах вищої освіти репрезентовано у наукових розвідках Р. Барнетта, Г. Гельмгольца, Д. Герцюка, М. Гриценко, О. Кайгородцевої, Н. Корнієнко, К. Мейнерса, В. Піскорського та ін. Низка праць присвячена питанням автономії закладів освіти як передумови і важливого чинника академічної свободи (В. Багрій, С.Клепко, А. Крисоватий, О. Линовицька, В. Мокляк, В. Огнев'юк та ін.).

Незважаючи на значний науковий доробок дослідників у галузі педагогіки та права з проблеми академічної свободи у закладі вищої освіти, ака-

демічної автономії, питання академічної свободи вчителя закладу загальної середньої освіти залишилось поза межами систематизованих наукових розробок.

Мета статті – дослідження феномену академічної свободи вчителя в контексті демократизації освітнього процесу; висвітлення практики реалізації права на академічну свободу вчителя у системі освіти України; окреслення можливих конфліктів між академічною свободою вчителя та академічною автономією закладу освіти.

Зважаючи на **багатоаспектність та міждисциплінарність поняття «академічна свобода»** існує низка його визначень і дефініцій. Д. Герцюк у своїй праці «Академічні свободи у системі цінностей вищої освіти: еволюція і сучасний стан» (Герцюк, 2009, с. 18) узагальнив наявні тлумачення терміну. Так, академічна свобода охоплює такі елементи, як свободу викладання, свободу проведення наукових досліджень, свободу навчання. На думку дослідника, вона тісно пов'язана з автономією закладу освіти, яка символізує його самостійність, незалежність у процесі реалізації навчального процесу, науковій, фінансовій, господарській діяльності, підборі кадрів тощо. Академічна свобода – це свобода, яку надає суспільство членам академічної спільноти для того, щоб уможливити виконання, покладених на них завдань, тобто своєрідний дозвіл університетові виконувати свій обов'язок перед суспільством (Герцюк, 2009, с. 18).

Академічну свободу як особистісне право членів академічної спільноти пов'язують переважно з діяльністю науково-педагогічних працівників (викладачі, доценти, професори тощо). Концепція академічної свободи є невід'ємним складником академічної культури у більшості провідних країн світу, зокрема Великої Британії, Німеччини, США, Франції та ін. Науково-педагогічні працівники користуються правом вільно проводити наукові дослідження, публікувати результати своєї роботи (Coghlan, 1994; Russel, 1994; Henkel, 2007; Buckler, 2019; Arteta, 2017; Rosales, Ponce, 2019, Stockemer, 2018).

Проте, як справедливо зауважує Б. Максвелл, право на академічну свободу, на належні умови щодо його реалізації мають і педагогічні працівники, зокрема вчителі закладів загальної середньої освіти (Maxwell, 2019).

І сьогодні, в контексті низки реформ у галузі загальної середньої освіти, варто звернути увагу на становище вчителя, його права і свободи, академічну свободу як один з принципів освітньої діяльності.

Зазначимо, що право педагогічних працівників на академічну свободу було заявлено ще у 60-х роках ХХ століття, а саме після прийняття Рекомендацій ЮНЕСКО-МОП «Про становище вчителів» 5 жовтня 1966 р. на спеціальній міжурядовій кон-

ференції, скликаній ЮНЕСКО в Парижі спільно з МОП. Рекомендаціями визначено права і відповідальність вчителів поряд з міжнародними стандартами їх підготовки і подальшої освіти, професійної діяльності, умовами викладання і навчання. Сьогодні Рекомендації розглядаються як комплекс засадничих принципів, спрямованих на поліпшення становища вчителів в інтересах забезпечення якості освіти.

У розділі VIII Рекомендацій «Права і обов'язки вчителів, професійні свободи» зазначено, що при виконанні професійних обов'язків вчителі повинні користуватися академічною свободою. Так, вчителям надається беззаперечно головна роль у відборі і адаптації до умов закладу освіти навчальних матеріалів, підручників, методів навчання в рамках затверджених програм. Будь-яка система інспектування та контролю закладу освіти повинна бути організована таким чином, щоб заохочувати вчителів і допомагати їм у виконанні їх професійних завдань, і не повинна обмежувати свободу, ініціативу і відповідальність вчителів (Про становище вчителів, 1966).

Втім, уніфікація змісту і форм освіти, централізація і вертикаль управління, заідеологізованість освітнього процесу у радянські часи не сприяли академічній свободі вчителя української школи, а навпаки обмежували у свободі педагогічної діяльності і творчості. Це проявлялося передусім у стандартизованих, пронизаних панівною ідеологією, програмах, навчальних планах як для учнів, так і програмах для підвищення кваліфікації й самоосвіти вчителів. Дотримання затверджених програм і планів перебувало під постійним контролем з боку держави (перевірки, інспекції тощо).

Зі здобуттям Україною незалежності, починаючи з 90-х років ХХ століття, переорієнтація на розвиток педагога як професіонала і як особистості, гуманізація й демократизація стали ключовими орієнтирами в діяльності й розвитку вчителя (Кузьмінський, 2003, с. 12). Проте ці ідеологічні прогресивні вектори мали переважно декларативний характер, а на практиці відбувалася та ж централізація управління процесом професійної діяльності вчителя, надавалися обов'язкові до виконання методичні вказівки й рекомендації від центральних органів управління освітою, у переважній більшості продовжувалася уніфікація навчальних програм, форм, методів.

Важливим напрямом державної політики щодо забезпечення свободи професійної діяльності вчителя, демократизації управління освітнім процесом став **процес дебіюрократизації**. 27 травня 2014 р. міністром освіти і науки України підписано наказ № 648 «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаче-

ної законодавством України» (Щодо припинення практики, 2014). Так, центральним та місцевим органам управління освітою у відповідності з зазначеним наказом заборонено: створення та вимагання додаткової звітності та документів від підпорядкованих навчальних закладів; встановлення вимог педагогічним працівникам під час проходження атестації, а також під час атестації навчального закладу щодо подання ними відомостей, інформацій, інших матеріалів, обов'язковість подання яких не передбачена законодавством України (Щодо припинення практики, 2014).

Щодо академічної свободи вчителя, то наказом заборонено органам управління освітою встановлювати обмеження щодо використання вчителем будь-яких інформаційних, довідкових матеріалів, не заборонених законодавством України, при підготовці до навчальних занять та при здійсненні позакласних заходів. П. 3 наказу рекомендовано забезпечувати права педагогічних працівників на вільний вибір форм, методів, засобів навчання, а також оптимізувати кількість колективних заходів (наради, засідання тощо) за участі педагогічних працівників, проводити їх у час, вільний від навчальних занять та виключно у випадках, коли питання потребують колективного розгляду (Щодо припинення практики, 2014).

Отже, задекларовані ще у 90-х роках ХХ століття принципи демократизму і свободи в освіті, почали реалізовуватись у практиці роботи освітніх установ і закладів лише з 2014 року з підписанням наказу № 648 від 27.05.2014, яким знімалися обмеження для вчителів щодо вільної педагогічної творчості, використання різноманітних інформаційних ресурсів при підготовці і проведенні занять, а також заборонявся безпідставний контроль за професійною діяльністю вчителя з боку органів управління освітою.

Протягом 2014–2015 років на рівні Міністерства освіти і науки України було ухвалено низу рішень щодо переліку необов'язкової звітності керівників та вчителів шкіл, зокрема про проведену навчальну та виховну роботу з учнями, а також скасовано низку щорічних/щоквартальних/щомісячних звітів (лист № 1/9-29 від 23 січня 2015 року «Щодо зняття з контролю окремих питань» та ін.).

Нового забарвлення проблема академічної свободи вчителя в Україні набула у 2016 році з ухваленням Концепції «Нова українська школа». Серед ключових компонентів Нової української школи автори виокремили умотивованого вчителя, який «має свободу творчості й розвивається професійно» (Концепція нової української школи, 2016). Тобто свобода творчості визнається необхідною умовою професійного розвитку педагога, а також характеристикою сучасного вчителя Нової української школи. Іншим важливим компонентом, який безпосередньо пов'язаний з ефективним профе-

сійним розвитком вчителя, виділено «децентралізацію та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію» (Концепція нової української школи, 2016). Отже, у концепції наголошено на взаємозв'язку академічної свободи вчителя з реальною автономією закладу та децентралізацією управління, а Нова українська школа може бути успішною при ефективному поєднанні цих двох компонентів.

Принципи свободи та автономії, закладені у Концепції, більшою мірою стосувалися вчителів початкових класів. На практиці вчителі початкових класів тепер мали можливість організувати освітніх процес за затвердженими Міністерством освіти і науки України типовими освітніми програмами (Типова освітня програма розроблена під керівництвом О. Я. Савченко або Типова освітня програма під керівництвом Р. Б. Шияна) або ж самостійно розробити власну освітню програму на основі типової. Принципово важливим є те, що власні освітні програми, які розробили вчителі-практики, не потребували узгодження чи затвердження у центральному чи місцевих органах управління освітою. Окрім того, вчитель має право користуватися авторськими та експериментальними освітніми програмами, що затверджені Державною службою якості освіти («Інтелект України», «Росток», «На крилах успіху» та багато ін.).

Отже, протягом 2014–2016 рр. у вітчизняній системі освіти почалися суттєві зрушення у напрямку забезпечення реалізації права вчителів на академічну свободу. Пов'язуємо ці процеси з запровадженням заходів з дебіюрократизації шкільного життя, а також із схваленням Концепції нової української школи. У результаті прийняття низки нормативних документів та імплементації їх до практики роботи шкіл учителі отримали змогу реалізувати своє право на академічну свободу в частині здійснення педагогічної діяльності.

Більше можливостей для реалізації права на академічну свободу отримали вчителі закладів освіти у 2017 році з ухваленням Закону України «Про освіту», у якому дається чітке тлумачення даного поняття: «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом» (Про освіту, 2017).

Академічна свобода у Законі закріплена як ключове право педагогічних працівників зокрема на «свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі» (Про осві-

ту, 2017). Також Законом вчителям надано право на педагогічну ініціативу, розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, а також індивідуальну освітню діяльність за межами закладу освіти.

За Законом для педагогічних працівників значно розширено можливості для підвищення свого рівня кваліфікації, розвитку і удосконалення низки професійних компетентностей. Так, згідно зі ст. 54 вчителі мають право на «вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників» (Про освіту, 2017). Потребує перегляду й система підвищення кваліфікації вчителів, яка може охоплювати низку різноманітних форм: літні школи, групові та індивідуальні тренінги, курси, перегляд і аналіз уроків, коучинг і наставництво, конференції, семінари, майстерні, професійне навчання спільнот, самоосвіта тощо (Зеленська, 2019, с. 6).

Прийняттям Закону «Про освіту» зроблено перші кроки у напрямках подолання монополії на надання послуг з підвищення кваліфікації та уникнення традиційного підходу і стандартизації у питаннях професійного розвитку вчителів. Таким чином, будь-який вчитель отримав право самостійно обрати, як і де підвищувати кваліфікацію.

Детально про порядок підвищення кваліфікації педагогічних працівників описано у відповідній постанові Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 (Порядок підвищення кваліфікації, 2019). Проаналізувавши даний Порядок з точки зору академічної свободи вчителя, зазначимо, що разом із певною свободою і довільним вибором форм, видів підвищення кваліфікації існують і певні обставини, що можуть це право обмежувати. Так, постановою затверджено обов'язку тривалість підвищення кваліфікації: для працівників закладів загальної середньої освіти – в обсязі не менш як 150 годин, для працівників закладів дошкільної, позашкільної, професійної освіти – не менш як 120 годин. Окрім того при плануванні часу на підвищення кваліфікації вчитель має врахувати, що згідно з Постановою підвищення кваліфікації має відбуватися щорічно. Тобто, маючи право вибору, вчитель повинен дотримуватись чітких вимог щодо обсягу й часу підвищення кваліфікації.

Додаємо, що не зважаючи на надане вчителю право в обранні установ, закладів освіти, на базі яких буде відбуватися підвищення кваліфікації, а також програм, за якими воно буде проходити, у Постанові наведено конкретний перелік напрямів підвищення кваліфікації. Відповідно, при плануванні свого навчання вчитель має врахувати напрями, вказані у Постанові. Також згідно Порядку обраний вчителем напрям підвищення кваліфіка-

ції, а також заклад/установа, на базі яких буде проходити навчання (суб'єкт підвищення кваліфікації), мають бути погоджені та затверджені педагогічною радою закладу освіти (Порядок підвищення кваліфікації, 201, п. 18).

Наведений вище приклад реалізації права на академічну свободу вчителя стосовно вибору змісту, форм, видів підвищення кваліфікації демонструє певний конфлікт інтересів, який може виникнути між окремим вчителем та загалом колективом закладу освіти, права якого реалізуються через орган самоуправління – педагогічну раду. Оскільки Законом України «Про освіту» закладам загальної середньої освіти, надано право на автономію, зокрема академічну, а вчителю – на академічну свободу, ці два поняттями (права) можуть вступати у конфлікт.

Так, академічна автономія закладу освіти – це не тільки ідея персональної (індивідуальної) автономії, а більше право колективної автономії, зокрема, педагогічного колективу, на визначення правил поведінки та право на вибір дії в межах дозволеного. Академічна (колективна) автономія є певним механізмом реалізації автономії індивідуальної, а отже, автономія закладу освіти є інституційною формою академічної свободи, яка є необхідною передумовою для того, щоб заклад ефективно виконував належні йому функції без надмірного тиску з боку держави (Давидова, 2018, с. 23).

На жаль, часто інтереси вказаних суб'єктів (заклад освіти і окремий вчитель) перебувають в конфліктному стані. З одного боку, кожен вчитель є членом колективу, а тому повинен керуватись нормами та правилами, що історично склались в тому чи іншому закладі. З іншого боку, від вчителя очікують креативності, гнучкості та запровадження інновацій, що є неможливим у випадку повного слідування традиціям, звичаям. Розв'язання конфлікту між правом закладу освіти на академічну автономію і правом вчителя на академічну свободу залежить від соціально-політичних, економічних факторів, але, як правило, публічний, колективний інтерес превалює.

Висновки. Проведених аналіз наукових, нормативних джерел, а також дослідження стану реалізації права на академічну свободу вчителя у практиці роботи шкіл дозволили дійти таких висновків.

1. Базовими засадами сучасної освітньої реформи в Україні є принцип академічної свободи учасників освітнього процесу, зокрема вчителя закладу загальної середньої освіти. Академічна свобода вчителя передбачає свободу та незалежність у питаннях викладання, проведення наукових досліджень, навчання (підвищення кваліфікації).

2. Активізація впровадження принципів академічної свободи до практики роботи вчителя пов'язана з процесами дебіюрократизації вітчизняної освіти (2014 рік – донині), а також з упро-

вадження Концепції «Нова українська школа» (2016 рік).

3. При реалізації права вчителя на академічну свободу можливий певний конфлікт інтересів, який виникає між окремим вчителем та загалом колективом закладу освіти, права якого реалізуються через орган самоуправління – педагогічну раду. Вирішення конфлікту між правом закладу освіти на академічну автономію і правом вчителя

на академічну свободу залежить від соціально-політичних, економічних факторів, але, як правило, публічний, колективний інтерес превалює.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні практики реалізації права вчителя на академічну свободу у частині професійного розвитку / підвищення кваліфікації в рамках Закону «Про освіту» та Положення про порядок підвищення кваліфікації.

Література

- Герцюк Д. Академічні свободи у системі цінностей вищої освіти: еволюція і сучасний стан. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 4. С. 16–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2009.25.5397>.
- Давидова Н. Академічна свобода та автономія закладу освіти: межі здійснення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 21–24.
- Зеленська Л., Саакова С. Нова українська школа – стан та перспективи. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 1 (184). С. 5–7. DOI: [10.33272/2522-9729-2019-1\(184\)-5-7](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-1(184)-5-7).
- Концепція нової української школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola> (дата звернення: 15.03.2020).
- Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні : дис. ... доктора педагог. наук : спец.: 13.00.04. Київ, 2003. 481 с.
- Огнев'юк В. Освіта та конкурентоспроможність суспільства. *Освітологія*. 2016. № 5. С. 37–44. DOI: [10.28925/2226-3012.2016.5.3744](https://doi.org/10.28925/2226-3012.2016.5.3744).
- Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF> (дата звернення: 15.03.2020).
- Про освіту: Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.03.2020).
- Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України: наказ Міністерства освіти і науки України № 648 від 27 травня 2014 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/41372/> (дата звернення: 15.03.2020).
- Arteta I. Academic freedom: Current perception of university teaching. *Revista investigaciones altoandinas – journal of high Andean research*. 2017. Vol. 19. Issue 1. P. 93–102. DOI: [10.18271/ria.2016.259](https://doi.org/10.18271/ria.2016.259).
- Buckler A. Being and becoming in teacher education: student-teachers' freedom to learn in a College of Education in Ghana. *Compare – a journal of comparative and international education*. 2019. DOI: [10.1080/03057925.2019.1582323](https://doi.org/10.1080/03057925.2019.1582323).
- Coghlan E. R. University autonomy: The '80s and after. *Higher education quarterly*. 1994. Vol. 48. № 2. P. 86–117. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2273.1994.tb01644.x>.
- Henkel M. Can academic autonomy survive in the knowledge society? A perspective from Britain. *Higher Education Research & Development*. 2007. Vol. 26. № 1. P. 87–99. DOI: [10.1080/07294360601166836](https://doi.org/10.1080/07294360601166836).
- Maxwell B. Academic freedom in primary and secondary school teaching. *Theory and research in education*. 2019. Vol. 17. Issue 2. P. 119–138. DOI: <https://doi.org/10.1177/1477878519862543>.
- The ILO/UNESCO Recommendation concerning the Status of Teachers (1966) and The UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-education Teaching Personnel (1997) with a user's guide URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495> (дата звернення: 15.03.2020).
- Rosales J., Ponce J. Non-university teachers' autonomy: The right to the academic freedom. *Profesorado*. 2019. Volume 23. Issue 3. P. 517–534. DOI: [10.30827/profesorado.v23i3.11241](https://doi.org/10.30827/profesorado.v23i3.11241).
- Russel C. Academic freedom: a reply. *Minerva*. 1994. Vol. 32. № 3. P. 334–343.
- Stockemer D., Kim M. Academic freedom in danger: case studies of Turkey, Hungary and Japan. *European Consortium for Political Research*. 2018. Vol. 19. № 1. P. 65–67. DOI: [10.1057/s41304-018-0172-9](https://doi.org/10.1057/s41304-018-0172-9).

References

- Gertsyuk, D. (2009). Akademichni svobodi u sistemi tsinnostey vischoyi osviti: evolyutsiya i suchasniy stan [Academic freedoms in the system of higher education values: evolution and existing conditions]. *Visnik Lvivskogo universitetu. Seriya pedagogichna*, 25 (4), 16–24. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2009.25.5397>.
- Davidova, N. (2018). Akademichna svoboda ta avtonomIya zakladu osvIti: mezhI zdIysnennya [Academic freedom

- and autonomy of educational institutions: limits of implementation]. *Pidpriyemnictvo, gospodarstvo i pravo*, 6, 21–24.
- Zelenska, L., Saakova, S. (2020). Nova ukrayinska shkola – stan ta perspektyvy [New Ukrainian school is a state and prospects]. *Imidzh suchasnogo pedagoga*, 1 (184), 5–7. 10.33272/2522-9729-2019-1(184)-5-7.
- Kontseptsiya novoyi ukrayinskoyi shkoli [The concept of a new Ukrainian school]* (2016). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
- Kuzminskiy, A. I. (2003). *Teoretiko-metodologichni zasadi pislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti v Ukrayini [Theoretical and Methodological Foundations of Postgraduate Pedagogical Education in Ukraine]: Doctor's thesis: 13.00.04.*
- Oghneviuk, V. (2016). Osvita ta konkurentospromozhnist suspilstva [Education and ompetitiveness of society]. *Osvitologhija*, 5, 37–44. 10.28925/2226-3012.2016.5.3744.
- Poryadok psdvischennya kvalifikatsiyi pedagogichnih i naukovo-pedagogichnih pratsivnikov, Zatverdzeniy postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 21.08.2019 № 800 [The procedure for professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 21.08.2019 № 800]*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-p>.
- Pro osvitu: Zakon Ukrayini vid 5.09.2017 r. № 145-VIII. [The Law of Ukraine On Education 5.09.2017. № 145-VIII]*. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Schodo pripinennya praktiki stvorennya ta vimagannya vid doshkilnih, zagalnoosvitnih, profesiyno-tehnichnih ta pozashkilnih navchalnih zakladiv dokumentatsiyi ta zvitnosi, ne piyeredbachenyyi zakonodavstvom Ukrayini: nakaz Ministerstva osviti i nauki Ukrayini № 648 vid 27 travnya 2014 roku [Regarding the termination of the practice of creating and requiring from preschool, secondary, vocational and out-of-school educational institutions documentation and reporting not provided by the legislation of Ukraine: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 648 of May 27, 2014]*. <https://osvita.ua/legislation/other/41372/>.
- Arteta, I. (2017). Academic freedom: Current perception of university teaching. *Revista investigaciones altoandinas-journal of high Andean research*, 19 (1), 93–102. 10.18271/ria.2016.259.
- Buckler, A. (2019). Being and becoming in teacher education: student-teachers' freedom to learn in a College of Education in Ghana. *Compare – a journal of comparative and international education*. 10.1080/03057925.2019.1582323
- Coghlan, E. R. (1994). University autonomy: The '80s and after. *Higher education quarterly*, 48 (2), 86–117. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2273.1994.tb01644.x>.
- Henkel, M. (2007). Can academic autonomy survive in the knowledge society? A perspective from Britain. *Higher Education Research & Development*, 26 (1), 87–99. 10.1080/07294360601166836.
- Maxwell, B. (2019). Academic freedom in primary and secondary school teaching. *Theory and research in education*, 17 (20), 119–138. 10.1177/1477878519862543.
- The ILO/UNESCO Recommendation concerning the Status of Teachers (1966) and The UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-education Teaching Personnel (1997) with a user's guide*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495>.
- Rosales, J., Ponce, J. (2019). Non-university teachers' autonomy: The right to the academic freedom. *Profesorado*, 23 (3), 517–534. 10.30827/profesorado.v23i3.11241.
- Russel, C. (1994). Academic freedom: a reply. *Minerva*, 32 (3), 334–343.
- Stockemer, D, Kim, M. (2018). Academic freedom in danger: case studies of Turkey, Hungary and Japan. *European Consortium for Political Research*, 19 (1), 65–67 10.1057/s41304-018-0172-9.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВА НА АКАДЕМИЧЕСКУЮ СВОБОДУ УЧИТЕЛЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Мотуз Татьяна, кандидат педагогических наук, доцент,

КУВО «Днепровская академия непрерывного образования» Днепропетровского областного совета,
ул. Владимира Антоновича, 70, 49006 Днепр, Украина, tetmotuz@gmail.com

В статье проанализирован феномен академической свободы учителя в контексте демократизации образовательного процесса. Доказано, что академическая свобода учителя является базовым принципом современной образовательной реформы в Украине. Академическая свобода учителя предполагает свободу и независимость в вопросах преподавания, проведения научных исследований, обучения (повышения квалификации).

Обосновано, что активизация внедрения принципов академической свободы в практике работы учителя связана с процессами де бюрократизации отечественного образования (2014 – по сей день), а также с внедрением Концепции «Новая украинская школа» (2016). Свобода творчества признается необходимым условием профессионального развития педагога, а также характеристикой современного учителя. Важным направлением государственной политики по обеспечению свободы профессиональной деятельности учителя, демократизации управления образовательным процессом стал процесс де бюрократизации, который начался в 2014 году и предусматривал освобождение педагогических работников от предоставления отчетности, не

предусмотренной законодательством, а также возможность самостоятельно выбирать информационные ресурсы, материалы, формы и методы преподавания.

Ключевые слова: академическая свобода; дебюрократизация; демократизация; образовательный процесс; повышение квалификации.

IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO TEACHER'S ACADEMIC FREEDOM IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF UKRAINE

Tetiana Motuz, PhD in Pedagogy,
Assistant Professor of Communal Institution of Higher Education
«Dnipro Academy of continuing education» of Dnipropetrovsk regional council,
70, Volodymyr Antonovych Str., 49006 Dnipro, Ukraine, tetmotuz@gmail.com

The article analyzes the phenomenon of academic freedom of teachers in the context of democratization of the educational process. It is proved that the academic freedom of the general secondary school teacher is the basic principle of modern educational reform in Ukraine. Academic freedom of the teacher implies freedom and independence in the issues of teaching, research, education (advanced training).

It is substantiated that the intensification of the implementation of the principles of academic freedom in the practice of teacher work is connected with the processes of the bureaucratization of national education (2014 – present), as well as the implementation of the Concept of the New Ukrainian School (2016). Among the key components of the New Ukrainian School is a motivated teacher who «has the freedom of creativity and develops professionally». The concept also emphasizes the interconnection of academic freedom of the teacher with real institution autonomy and decentralization of management, and the New Ukrainian School can be successful in effectively combining these two components.

An important direction of the state policy on ensuring the freedom of professional activity of teachers, democratization of the management of the educational process was the process of debureaucratization, which began in 2014 and envisaged the release of pedagogical staff from reporting, not stipulated by the legislation, as well as the ability to independently choose information resources, materials, materials teaching.

In exercising the teacher's right to academic freedom, there is a possible conflict of interest that arises between the individual teacher and the general staff of the educational institution, whose rights are exercised through a self-governing body – the pedagogical council. The resolution of the conflict between the right of the institution of education to academic autonomy and the right of the teacher to academic freedom depends on socio-political, economic factors, but, as a rule, public, collective interest prevails.

Key words: academic freedom; advanced training; debureaucratization; democratization; educational process.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2020

Прийнято до друку 28.05.2020